

**ПРЕЦЕДЕНТНІ БІБЛІЙНІ ТОПОНІМИ
В СУЧАСНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
(на матеріалі статей на культурну тематику)**

Досліджено прецедентні біблійні топоніми у публіцистичному дискурсі (на матеріалі україномовних газет «Україна молода», «День», «Дзеркало тижня»). Здійснено класифікацію прецедентних імен і прецедентних топонімів, висвітлено критерії виявлення прецедентних імен. Проаналізовано використання біблійних топонімів для інтелектуалізації газетних текстів. Охарактеризовано специфіку вживання біблійних прецедентних топонімів та семантичні особливості їх функціонування в сучасному публіцистичному дискурсі.

Ключові слова: прецедентне ім'я, прецедентний біблійний топонім, публіцистичний дискурс, критерії прецедентності, інтелектуалізація тексту, семантичні особливості.

Исследованы прецедентные библейские топонимы в публицистическом дискурсе (на материале украиноязычных газет «Украина молодая», «День» и «Зеркало недели»). Осуществлена классификация прецедентных имен и прецедентных топонимов, освещены критерии выявления прецедентных имен. Проанализировано использование библейских топонимов для интеллектуализации газетных текстов. Охарактеризована специфика употребления библейских прецедентных топонимов и семантические особенности их функционирования в современном публицистическом дискурсе.

Ключевые слова: прецедентное имя, прецедентный библейский топоним, публицистический дискурс, критерии прецедентности, интеллектуализация текста, семантические особенности.

This article deals with the studying of the precedent biblical toponyms in publicistic discourse (on the material of Ukrainian newspapers: «Ukraina moloda», «Den» and «Dzerkalo tuzhnja»). It gives the classification of precedent names and precedent toponyms, covers the criteria of precedent names indication, analyses the usage of biblical toponyms for newspaper texts intellectualization. The article also characterizes the specificity of the usage of biblical precedent toponyms and semantic features of their functioning in a modern publicistic discourse.

Keywords: precedent name, biblical precedent toponym, publicistic discourse, criteria of precedence, text intellectualization, semantic features.

Прецедентність є обов'язковим елементом усіх видів комунікації: літературної, культурної, наукової, епістолярної, публіцистичної тощо, оскільки прецедентні феномени складають когнітивний компонент культури народу. Вони загальновідомі та хрестоматійні в силу своєї належності до національної культурної спадщини [1, с. 4].

Загалом витоки й традиції ономастичних розвідок пов'язують із розробками питань топоніміки та антропоніміки вченими XIX століття (М. Максимович, О. Соболевський, О. Шахматов та ін.). На сьогодні прецедентність і прецедентні феномени активно обговорюються як вітчизняними дослідниками (А. Нікітіна, Л. Дідун та ін.), так і науковцями близького (Ю. Караулов, М. Бахтін, Н. Бурвикова, В. Костомаров, Д. Гудков, В. Красних та ін.) та далекого (Т. Бел, Д. Чендлер, Дж. Мілер, П. Тул, Б. Зомер та ін.) зарубіжжя. Однак окремих лінгвістичних досліджень функціонування таких прецедентних імен, як біблійні преце-

дентні топоніми, в публіцистичних текстах поки що не існує, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета цієї статті – дослідження особливостей уживання й функціонування прецедентних біблійних топонімів у сучасних газетних текстах на культурну тематику.

Публіцистичний дискурс характеризується особливим способом мовної організації, усі компоненти якої об'єднані семантикою привернення уваги та впливу, що створюється через застосування різноманітних емоційно-експресивних засобів, серед яких особливе місце належить таким одиницям, як прецедентні феномени.

Особливий інтерес становить тенденція до інтелектуалізації газетних матеріалів, що розуміється як використання журналістами різноманітних засобів і прийомів, що ускладнюють зміст тексту й процес його сприйняття і потребують від читача для його правильного розуміння великих розумових зусиль. Для більшості це перш за все використання різноманітних термінів, професіоналізмів тощо. Одним із сигналів ускладненості текстів ЗМІ М. Кормілицина вважає прецедентні феномени [3, с. 307].

Використанням прецедентних феноменів автор не тільки зацікавлює читача, але й налаштовує його на діалог із собою як із своїм культурним однодумцем, людиною спільних з ним інтересів і поглядів. Включення прецедентних феноменів у газетний текст підвищує самооцінку читача, адже, використовуючи їх, автор розраховує на вільне знання ним культури: крім знання мови, також володіння фоновими знаннями, пов'язаними з історією, культурою, традиціями тощо. Крім того, прецедентні феномени підкреслюють спільність культурно-мовного простору автора й читача [3, с. 308].

Прецедентні феномени, перебуваючи в тісному зв'язку з усім «контекстом життя в конкретному культурно-інформаційному середовищі», входять до мовної картини світу лінгвокультурної спільноти, фіксуючи певний склад її мислення, логіку світосприйняття й світооцінки [5, с. 191].

До прецедентних феноменів науковці відносять ті, що добре відомі значній частині представників національно-лінгвокультурної спільноти, є актуальними в когнітивному плані й постійно відтворюються в мовленні [5, с. 192].

Традиційно в системі прецедентних феноменів можна виокремити такі: прецедентні ситуації, прецедентні вислови, прецедентні імена та прецедентний текст [5, с. 192].

Прецедентні імена класифікуються на антропоніми (власні іменування людей: власні імена, по батькові, прізвища, прізвиська та псевдоніми), зооніми (власні імена (клички) тварин або загальні імена, які позначають тварин (собака, кішка)), топоніми (власні назви географічних об'єктів), астроніми (власні назви космічних об'єктів) [8].

У свою чергу, прецедентні топоніми можна розподілити на хороніми (назви територій, областей, районів), урбаноніми (назви внутрішньоміських об'єктів: площ, вулиць, проспектів тощо), гідроніми (географічні назви водних об'єктів), ороніми (назви піднятих форм рельєфу: гори, хребти, вершини, пагорби) тощо [8].

У сучасній лінгвістиці активно обговорюється питання щодо критеріїв виявлення прецедентних імен. На думку О. Нахімової, можна виділити такі критерії прецедентності:

- зв'язок відповідних імен з класичними творами;
- загальновідомість відповідних феноменів або хоча б їхня відомість для більшості членів лінгвістичної спільноти;

– актуальність відповідних імен у когнітивному (пізнавальному) й емоційному плані;

– регулярна відтворюваність, повторюваність імен у текстах [7, с. 61].

При вивченні вказаних ознак необхідно брати до уваги той факт, що функціонування прецедентних феноменів у різних видах дискурсу може мати свою специфіку. У публіцистиці можуть використовуватися тільки ті прецедентні імена, відомість яких має загальнонаціональний характер [7, с. 62].

Дослідники виділяють також такі додаткові критерії прецедентності:

1. *Графічний* (використання малих та великих літер). У сучасних публіцистичних текстах прецедентні імена пишуться то з великої, то з малої літери, використання великої літери свідчить про те, що відповідний іменник сприймається автором як власне ім'я.

2. *Морфологічний* (використання форм однини та множини).

3. *Пунктуаційний* (використання лапок). Ще одним свідченням використання прецедентних імен як культурного знака можуть бути лапки, що підкреслюють вживання слова в якомусь незвичному значенні.

4. *Посилання на джерело прецедентності*. Прецедентні феномени вживаються в публіцистичних текстах як без посилань, так і з зазначенням джерел прецедентності. Це може бути вказівка на назву художнього тексту або його автора [7, с. 68–76].

У масштабах світової цивілізації прецедентну значущість має унікальний за тривалістю свого існування та впливу на всі сфери культури біблійний текст. Біблійна прецедентність – динамічний конструкт, який реалізується в нескінченній кількості варіантів вербалізації, що пронизують різноманітні дискурси [5, с. 192].

Тексти Святого Письма несуть у собі величезне соціальне, історичне й емоційне навантаження. Коректне використання біблійних топонімів має неабияке значення для ведення культурної комунікації, оскільки іменовані ними об'єкти відігравали важливу роль в історії християнського світу. Це можуть бути як назви об'єктів та географічних пунктів, які до нашого часу не збереглися (*Вавилон, Содом і Гоморра*), так і назви об'єктів, що існують і нині, але мають інші розміри, особливості географічного положення, демографічні та економічні потенціали (*Назарет, Єгипет*) [6, с. 212].

Серед прецедентних біблійних топонімів, найбільш уживаних у статтях на культурну тематику, виділяємо такі:

Вавилон. У біблійному тексті ми можемо зустріти дві оповіді про стародавній *Вавилон*: одна – про побудову міста й змішування мови, друга – про побудову башти й розпорошення людей по всьому світі. Легенда є однією з перших спроб пояснити появу багатьох мов і різних народів на землі. Є в ній і спроба пояснити назву міста Вавилон: «*І тому-то названо імення йому Вавилон, бо там помішав Господь мову всієї землі (11:9)*» [2, с. 38]. Біблійний топонім *Вавилон* може вживатися й у переносному значенні – як синонім великого міста, повного спокус і всілякого зла. Вживається він і в множині (*Вавилони*), коли йдеться про величезні міста. Цим словом послуговуються й на означення місця, де зібралося багато різних людей, різних мов, також де панують шум і безладдя.

У статті-інтерв'ю під назвою «**“Вавилон”** почався з літературних вечорів і вертепів» автор ставить питання керівникові студентського самодіяльного театру «*Вавилон*» про ідею створення та роботу гуртка. І в самій відповіді на це питання криється намір уживання біблійного топоніма *Вавилон* і його інтерпретація: «... Один із акторів запропонував назвати театр **“Вавилоном”**, і всім сподобалося – звучно і патетично. Потім ми підвели під цю назву свою ідеологію. Нас часто запитують, чи ми не боялися так назвати, адже **Вавилон** розпався. А я завжди

кажу, що свій **Вавилон** ми будуємо». Далі йде звернення до біблійної легенди: «Всі ми різні, говоримо різними мовами, але шукаємо шляхи поєднання. Якщо вавилоняни починали з однієї мови, а потім розійшлися, то ми йдемо іншим шляхом. Ми збираємо різних людей за емоціональністю, духовністю та вихованням, шукаємо спільні точки дотику і виробляємо спільну мову спілкування, тому наш **“Вавилон”** стоїть» (День, № 218, 2012). Тут актуалізуються семи ‘різномовність’, ‘спільність намірів’, ‘об’єднання’.

У статті «Пісенний **“Вавилон”**» зазначений прецедентний топонім уживається як назва біблійного пісенного циклу виконавця авторської пісні Ігоря Жука. На питання, чому цикл названо саме «Вавилон», співак відповідає, що «Велич діяння – не в розмірі творіння, а в величчї вкладеного в нього людського духу» (Дзеркало тижня, № 16, 2004). Очевидно, тут топонім *Вавилон* виконує функцію позначення чогось значущого для кожної людини, великого, величчї духовного творіння. У цьому разі актуалізуються семи ‘велич’, ‘значущість’, ‘творчість’.

В іншій статті під назвою «*“Золотий глобус”*: вавилонське стовпотворіння» прецедентний біблійний топонім уживається як назва фільму-фаворита церемонії *“Золотий глобус”* режисера Алехандро Гонсалеса *“Вавилон”*. Автор описує сюжет фільму, чим і пояснює намір режисера використати біблійний топонім *Вавилон*: «... фільм про нашу маленьку планету, яка все ще не здатна усвідомити себе як єдиний інтернаціональний дім і розгороджена кордонами і забобонами» (Дзеркало тижня, № 2, 2007) У цьому тексті актуалізуються семи ‘різновірування’, ‘різномовність’, ‘відмінність’.

У статті «*Мистецький Вавилон на землі етрусків*» йдеться про сьомий Міжнародний фестиваль MUSIC WORLD («Світ музики»), куди з’їхалися митці з 68 країн світу – України, Польщі, Німеччини, Франції, Куби, Росії та інших. У рядках публіцистичного тексту пояснюється зв’язок назви статті з Біблією: «... мистецький Вавилон завирував різномов’ям, національними строями, усмішками, творчою напругою, європейськими, східними, азійськими та скандинавськими митцями. ... Лише такий демократичний захід здатен об’єднати континенти, народи, класичне та народне мистецтво, професіоналів і аматорів, різні вікові категорії». Хоча фестиваль вирував різномовністю, як стародавнє місто *Вавилон* після Божого покарання, у цьому «мистецькому **Вавилоні**, здається, й не потрібні були перекладачі. Мова спілкування різномовних учасників – це мова мистецтва. Це той вічний місток, який пролягає від серця до серця і завжди об’єднує й знаходить порозуміння» (Дзеркало тижня, № 38, 2004). Тут актуалізуються семи ‘масштабність’, ‘різномовність’, ‘багатонаціональність’, ‘творчість’, ‘об’єднання’.

Виконуючи функцію інтелектуалізації газетних текстів, прецедентний біблійний топонім *Вавилон* стає «ключовим словом, активізуючи діяльність адресата щодо сприйняття тексту та задуму автора» [4, с. 153].

Содом і Гоморра. За біблійною легендою, міста *Содом і Гоморра* були розташовані там, «де нині море Солоне (14:3). Люди содомські були дуже злі та грішні перед Господом (13:13)». Таких міст у долині Сіддїм було п’ять – і всі відзначалися розбещеністю своїх жителів. Тому Бог вирішив знищити ці міста разом з їх жителями [2, с. 41]. У книзі Буття так описується сама катастрофа: «І Господь послав на Содом та Гоморру дощ із сірки й вогню, від Господа з неба (19: 24-25)» [2, с. 42].

Отже, прецедентний біблійний топонім *Содом і Гоморра* можемо трактувати як символ великого безладдя, метушні, шуму; символ крайньої аморальності, розпусти, що панує де-небудь [9, с. 842]; знак неминучої катастрофи [2, с. 43]; місце, де панує гріх, безсоромність та перелюб, а похідний від нього фразеологізм *Содомський гріх* – це гріх одностатевої любові [6, с. 212]. Наприклад, у статті «*Содом і Гоморра: чи готова Україна до проявів інакшості?*» йдеться саме про

це трактування: «В травні 2012 року у Києві мав відбутися перший в Україні парад, де центром міста мали пройти представники ЛГБТ-спільноти (жінки та чоловіки нетрадиційної орієнтації, бісексуали та трансгендери), правозахисники і всі ті, хто виступає за рівність у суспільстві незалежно від сексуальної орієнтації» (День, № 76, 2012) й актуалізуються семи 'толерантність', 'гріховність', 'безсоромність', 'аморальність', 'протест'.

Голгофа. За Біблією *Голгофа* – це пагорб в околицях Єрусалима, на якому був на хресті розп'ятий Ісус Христос. Прецедентний біблійний оронім *Голгофа* в переносному значенні – це страждання, моральні та фізичні муки, подвижництво. Він також вживається розширено – на позначення важкого шляху до поставленої мети [2, с. 226].

У статті «*Голгофа Батурина*» автор розповідає читачам про місто Батурин, «символ протесту проти царського ярма на шиї української свободи» (Україна молода, № 206, 2008), де 2 листопада 1708 року за спробу стати державно незалежним полягло щонайменше 15 тисяч дітей, жінок, старих людей та вояків. У такому контексті місто Батурин порівнюється з біблійним оронімом *Голгофа*, де було страчено безвинного Ісуса Христа, як і страчено у свій час безвинних жителів Батурина. Тут актуалізуються семи 'страждання', 'кровопролиття', 'вбивство'. Як видається, тут теж можна говорити про інтелектуалізацію тексту за допомогою біблійного ороніма *Голгофа*, оскільки він спонукає читача до обдумування тексту зі зверненням до своїх накопичених знань з історії, культури тощо.

Назарет. У біблійних текстах розповідається, що *Назарет* – це місто в Галілеї, де жили тесля Йосиф та діва Марія, де пройшло земне життя Христа до 30 років [6, с. 212]. У статті «*По тверезість – у "Назарет"*», біблійний топонім використовується як назва реабілітаційного центру неподалік Дрогобича, де люди зі згубними звичками повертаються до нормального життя. Багатьох хворих до «*Назарету*» приводять рідні й близькі люди, і кожен зі знедолених може заявити, що «тут ніби моя сім'я». Духівник центру отець Роман Федько розповідає, що працівники реабілітаційного центру дають людям можливість працювати фізично й духовно, надають підтримку кожному хворому, а «*терпіння і добрий гумор створює атмосферу нової "сім'ї"*».

Зв'язок назви центру та біблійного топоніма ми вбачаємо в тому, що знедолені залежні люди зцілюються тут працею, силою волі, молитвою та Божою поміччю. Також можна провести паралель між Святим сімейством, що жило в труді та молитві, та «не зовсім святою новоспеченою сім'єю», що теж всіма силами прагне до зцілення та наближення до Господа. «*За п'ять років існування "Назарету" реабілітацію пройшли понад 200 алко- та наркозалежних з різних куточків України. Майже половина з них живе тверезо*» (Україна молода, № 158, 2009). У цьому контексті актуалізуються семи 'згуртування', 'зцілення', 'взаємодопомога', 'взаємоповага', 'віра', 'працелюбність'. Цей прецедентний біблійний топонім, який несе в собі культурну інформацію, має «кодовий характер, оскільки передбачає знання пов'язаного з ним прецедентного тексту» [4, с. 153].

Едем. У Святому Письмі записано: «*І насадив Господь Бог рай ув Едені на сході і там осадив людину, що її Він створив (2: 8)*». Слово *Еден*, що означає «приємний, ніжний, делікатний», ми вимовляємо як *Едем* [2, с. 16]. В образному вживанні прецедентний біблійний топонім *Едем, сади Едему* – прекрасне місце, чудова природа, розкішне життя, душевний спокій [2, с. 300]. Також він може вживатися як позначення недосяжної, нездійсненої мрії [2, с. 16].

У статті «*Едемський сад... у Чернівцях*» автор описує ідею створення першого в Україні Біблійного саду: «*За півроку дослідники виявили і описали 145 дерев, кущів та інших рослин, про які йдеться у Біблії*», та, крім пізнавального та

туристичного об'єкта, чернівецький Едем буде «своєрідним науково-дослідницьким полігоном» для студентів. Зокрема біолог С. Руденко має намір спробувати виростити «аналог дерева, з якого було зроблено розп'яття Христа. Наукове вивчення Біблії дає підстави стверджувати, що унікальне дерево зросло з трьох – сосни, кедра та кипариса» (День, № 3, 2010). Чернівецький Едем приваблює до себе величезну кількість молодят, які після вінчання, уявляючи себе Адамом та Євою, гуляють у справжньому Едемському саду. Ми вбачаємо спорідненість назв садів на основі спорідненості об'єктів. Тут актуалізуються семи 'краса', 'природа', 'унікальність', 'різноманіття'.

Отже, можна зробити висновок, що біблійні топоніми, будучи прецедентними назвами, несуть у собі безкінечну культурно-історичну інформацію. Вони використовуються в різних інтерпретаціях з авторським наміром привернути увагу якнайбільшій кількості читачів та інтелектуалізувати газетний текст. У разі інтелектуалізації прецедентні біблійні топоніми використовуються автором для ускладнення (розширення) змісту тексту та процесу його сприйняття й розуміння, що, у свою чергу, потребує від читачів певних знань у царині культури, мови, історії тощо. Крім того, вони створюють враження близькості позиції автора й читача, підкреслюють, що автор входить «в одне коло» з читачем.

Перспективним вважається подальше дослідження вживання, інтерпретації та функціонування прецедентних біблійних топонімів у публіцистичних текстах на суспільно-політичну, економічну та спортивну тематику.

Бібліографічні посилання

1. **Арбузова В. Ю.** Прецедентность в русском языке как лингвистический и культурный феномен : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / В. Ю. Арбузова. – Липецк, 2007. – 202 с.
2. **Коваль А. П.** Спочатку було Слово : Крилаті вислови біблійного походження в українській мові / А. П. Коваль. – К. : Либідь, 2001. – 312 с.
3. **Кормилицына М. А.** Активные процессы в языке современной российской прессы / М. А. Кормилицына. – Режим доступа : www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99999999_West_2011_6/66.pdf
4. **Крапивник А. А.** Библейский интертекст произведений Л. Н. Андреева и М. А. Булгакова : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / А. А. Крапивник. – Х., 2009. – 225 с.
5. **Крутько Т. В.** Прецедентні феномени у текстах англomовної реклами / Т. В. Крутько. – Режим доступу : dspace.nbuv.gov.ua:8080/handle/123456789/37862.
6. **Мендельсон В. А.** Библейские фразеологические единицы с компонентами-топонимами в английском и русском языках / В. А. Мендельсон : труды и материалы в 2 т. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 2006. – Т. 2. – 324 с.
7. **Нахимова Е. А.** Прецедентные имена в массовой коммуникации / Е. А. Нахимова. – Екатеринбург, 2007. – 207 с.
8. **Пасхалов А. П.** Удивительная этимология / А. П. Пасхалов. – Режим доступа : royallib.ru/book/pashalov_anatoliy/udivitelnaya_etimologiya.html
9. **Фразеологічний** словник української мови / уклад. В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та ін. – К. : Наук. думка, 1993. – 984 с.

Надійшла до редколегії 19.02.13